

Универзитет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
Зборник радова
„ПРАВО У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ДРУШТВА“

Издавач:

Правни факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Лоле Рибара 29, 38220 Косовска Митровица, тел. 028.425.336, www.pra.pg.ac.rs

За издавача

проф. др Владан Михајловић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Дејан Мирковић

Уређивачки одбор

Чланови из земље:

Проф. др Владан Михајловић, проф. др Јелена Беловић, проф. др Дејан Мирковић,
проф. др Олга Јовић Прлаиновић, доц. др Огњен Вујовић (Правни факултет
Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици),
проф. др Андреја Катанчевић, доц. др Валентина Цветковић Ђорђевић (Правни
факултет Универзитета у Београду)

Чланови из иностранства:

Академик САНУ Елена Јурјевна Гуськова (Институт за славистичке студије Руске
академије наука, Руска Федерација), dr Valerio Massimo Minale (University of Naples
„Federico II“, Универзитет у Напуљу, Италија), проф. др Марија Амповска
(Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Правни факултет, Северна Македонија)

Секретар Уређивачког одбора:

Асс. Горан Тишић

Технички уредник:

Младен Тодоровић

Дизајн корица:

Димитрије Милић

Штампа: Кварк, Краљево

Тираж: 100 примерака

ISBN 978-86-6083-060-1

Штампање овог Зборника помогло је Министарство просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије

Божидар ОТАШЕВИЋ¹

Криминалистичко полицијски универзитет, Београд

Саша АТАНАСОВ²

Правни факултет Приштина – Косовска Митровица

Здравко ГРУЈИЋ³

Правни факултет Приштина – Косовска Митровица

ПОЛИТИЧКИ ЕКСТРЕМИЗАМ У СПОРТУ

Апстракт: Циљ овог рада је анализирање међуодноса спорта и политике, са посебним освртом на злоупотребу спорта у политичке сврхе и промоцију владајућих елита, као и преиспитивање утицаја навијачких група на политичке и друштвене догађаје на почетку 21. века. Анализа развоја међуодноса спорта и политике недвосмислено даје основа да закључимо да је политика у различитим режимима и ситуацијама често задржала у неке друштвено важне аспекте спорта, како на овим просторима, тако и у целом свету. Али и *vice versa* – да су клубови, навијачке групе и други спортски актери низом својих акција неретко имали врло велики значај и утицали на збивања и обрте у политици. У неким динамичним раздобљима, пре свега за време друштвених и економских криза, ратова и распада политичких система и држава, та повезаност је била посебно изражена. Резултати нашег истраживања показују да навијачке групе у Републици Србији, а и у региону, учествују на јавним скуповима који имају политичку, а не спортску позадину, те да на тим скуповима пропагирају различите екстремистичке ставове и идеје.

Кључне речи: *спорт, политика, идеологија, екстремизам, навијачке групе.*

1. УВОД

Спорт и политика се преплићу и утичу једно на друго, готово од настанка спорта. Међутим, та повезаност никада није била равноправна. У свим историјским епохама, политичари су црпели енергију и славу спортиста и користили их за личну промоцију и остваривање својих политичких циљева. Довољно је подсетити се да су још у време одржавања I олимпијских игара, одржаних 776. године пре н. е., привремено обустављани ратни

¹ Доцент, bozidarotasevic@yahoo.com

² Доцент, sasa.atanasov@pr.ac.rs

³ Доцент, zdravko.grujic@pr.ac.rs

сукоби, што говори о политичкој димензији тих игара и чињеници да је победа спортиста на тим играма доносила политички престиж полисима (градовима-државама) из којих су такмичари долазили.⁴ Сачувани писани извори из Платоновог времена говоре о огромним износима награда које су добијали победници олимпијских игара, не само у новцу већ и у виду поклона попут хране, кућа, ослобађања од обавезе плаћања пореза, па чак и поштеде од учешћа у ратним сукобима, што потврђује да су заслужне спортисте уважавали носиоци политичке моћи, вероватно не зато што су били фанатични заљубљеници у спорт, већ зато што су од победе спортиста имали велике користи на политичком плану. Не треба изгубити из вида да је рани грчки спорт био нераскидиво везан с религијом и да је сматран припремом за рат.⁵

Спорт је имао политички карактер и у старом Риму, а има га и данас у савременом друштву.⁶ Политика је често заинтересована за спорт и често га злоупотребљава. Да је спорт био и остао средство политичке манипулације види се по добро познатој изреци из времена Римљана – *Panem et circenses* – коју је с презирањем Јувенал упутио маси људи која ништа не тражи сем хлеба и игара. Скретање мисли бирачког тела с правих проблема на маргиналне проблеме вечно је макијавелистичко политичко средство.

Кроз целокупну историју спорта преплитали су се утицаји политичких и економских интересних група које су инструментализовале спорт ради остваривања својих партикуларних интереса. Максимална инструментализација спорта, посебно фудбала, у тоталитарним режимима, посебно је описана у социјолошкој литератури.⁷ „Хитлер и Гебелс су под олимпијском бакљом пропагирали доминацију аријевске расе; шпански диктатор Франко у време велике привредне кризе скреће пажњу јавности са друштвених проблема на фудбал, куповином тада најбољих фудбалера на свету, Јохана Кројфа и Франца Бекенбауера. И у демократским друштвима јасно је изражена повезаност између спорта и политике. САД су за време мандата председника Картера, из политичких разлога, бојкотовале московску Олимпијаду, а СССР је узвратио истом мером, не дошавши у Лос Анђелес; квалификације за светско првенство у фудбалу повод су рата између Салвадора и Хондураса итд“.⁸

⁴ Д. Шупут, „Остварење начела одвојености спорта од политике – проблем применљивости правних норми,“ *Правни живот*, 9/2014, 523.

⁵ Г. Скемблер, *Спорт и друштво*, Клио, Београд, 2007, 39.

⁶ Е. Cashmore, *Making Sense of sports*, Routledge, London, 2005, 70.

⁷ Вид. U. Merkel, *Football Identity and Youth Culture in Germany*, 1999. У: G. Armstrong, R. Giulianotti (eds), *Football Cultures and Identities*, Macmillan, London.

⁸Р. Божовић, *Лексикон културологије*, Агенција „Матић“, Београд, 2006, 112.

О односу спорта, етничких сукоба и политике говори и један од најбитнијих догађаја с почетка задње деценије прошлог века када су се у Загребу, на стадиону Максимир, 13. маја 1990. сусрели фудбалски клубови *Динамо* и *Црвена звезда*. Меч никада није одигран, а остао је запамћен по жестоком окршају навијача *Динамо* (*Bad Blue Boys-a*) и *Црвене звезде* (*Делија*), након којег је било око 60 повређених особа, а у неким круговима је устаљено мишљење да је баш тога дана почео рат на овим просторима. У сваком случају, политичко-националистичке паролe које су тада доминирале на обе стране најавиле су дезинтеграцију и распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.⁹

Историјску ролу навијачи су одиграли и 5. октобра 2000, када су активно учествовали у рушењу режима Слободана Милошевића. Они су међу првима ушли у скупштину Савезне Републике Југославије, учествовали у разорувању полицајаца Полицијске станице Стари град. За постигнуте „успехе“ у петооктобарским догађајима, вођама навијачке групе *Делије север* уручено је и признање – Плакета за заслуге Петооктобарске револуције Радија Б92 (емисије *Ритам срца*). Такође, у актуелној деценији, није одржан ниједан значајнији политички јавни скуп у којем нису учествовали екстремни навијачи.

На основу ове кратке ретроспективе међуодноса спорта и политике види се да је та веза израженија у неким динамичним друштвеним периодима, пре свега за време друштвених и економских криза, ратова и распада политичких система и држава. Такође, због неразвијености институција, слабости цивилног друштва, сиромаштва, појаве ауторитарног олигархијског управљања и многих других тешкоћа, негативни утицаји политике на спортска дешавања више су изражени у земљама Источне и Средње Европе, посебно Балкана, него што је то случај у развијеним демократским друштвима западне Европе. У овим државама како је упозорио немачки социолог *Claus Offe*, дешава се „етнификација политике“, ¹⁰ односно процес у коме национализам функционише као најснажнија идеологија и распрострањена друштвена вредност, а заговорници те идеологије имају велики утицај у политици, спорту и друштву у целини.

У европској криминолошкој литератури има доста радова који се баве насиљем у спорту у најужем смислу речи, али треба истачи да има веома мало истраживања, која се баве темама које су индиректно повезане са догађајима у спорту, посебно фудбалу. Једно од тих питања је свакако и

⁹Б. Оташевић, „Насиље на спортским приредбама“, ЈП Службени гласник, Београд, 2015, 53.

¹⁰С. Offe, *Der Tunnel am Ende des Lichts*, Erkundungen der politischen Transformation in Neuen Osten, 1994. 136.

политичка злоупотреба спорта или улога неофашистичких (политичких) група у спровођењу различитих видова најчешће вербалног насиља на спортским приредбама.

2. ПОЛИТИЧКИ ЕКСТРЕМИЗАМ У СПОРТУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ (СЛУЧАЈЕВИ „ДРОН“ И „ОРАО“)

Политички потенцијал фудбала су на необичан, па и технички иновативан начин искористили албански екстремисти за време утакмице између репрезентације Србије и Албаније, која је одиграна у Београду 14. октобра 2014. године и која је због инцидента који је изазвала албанска страна прекинута у 41. минути. Тога дана, на Стадион Партизана улетела је беспилотна летилица – дрон – даљински навођена, са заставом и симболима етнички чисте „Велике Албаније“. Ова политичка провокација вешто је осмишљена и још боље организована, а на њену политичку позадину упућује (према медијским извештајима и политичким изјавама) и умешаност брата премијера Албаније Едија Рама. Ослију Раму је полиција задржала после утакмице под сумњом да је управљао дроном, али га је пустила да отпутује из Београда заједно са делегацијом из Албаније, што је у Србији изазвало негодовање јавности. По доласку у Тирану, Рама је демантовао да је био ухапшен. Акцију је тада водио тридесетпетогодишњи албанац са Косова и Метохије, Исмаил Морина, који је након инцидента успео побећи, али му је веома брзо откривен идентитет, па је касније ухапшен у Дубровнику 2017. године. На застави је у слици и речи промовисана идеја етнички чисте „Велике Албаније“, што није лекција из историје, већ актуелни пројекат који има велику подршку Албанаца у региону. Осим датума 28. 11. 1912. (дан усвајања Декларације о независности Албаније), на застави су, поред карте „Велике Албаније“,¹¹ били портрети Исмаила Ђемалија (1844–1919), првог председника привремене Владе Албаније, и Исе Боље-

¹¹ Карта „Велике Албаније“, осим територије ове државе, обухвата и делове Србије (цело Косово и Метохију са деловима Јужне Србије, општине Прешево, Бујановац и Медвеђа), западне делове Македоније, јужне и источне делове Црне Горе са градовима Улцињ, Бар и Подгорица и деловима општина Плав и Рожаје, као и јужни Епир у Грчкој. Ова идеологија креирана је 1878. године, формирањем Призренске лиге, организације која је пропагирала уједињење свих Албанаца у Албански вилајет Отоманског царства, који би обухватао четири вилајета у којима су живели Албанци: косовски, скадарски, јањински и битољски. Од тада ова идеологија се спроводи протеривањем и убијањем неалбанског, првенствено српског становништва са ових простора.

тинца (1864–1916), герилског борца из времена балканских ратова и Првог светског рата.

2.1. Историјски контекст – парцијално објашњење генезе политичког сукоба

У Валони, 28. новембра 1912, у кући Џемил-бега на Великој народној скупштини проглашена је независна Албанија. Скупштини су присуствовали Ђемали и Бољетинац, али је Ђемали имао кључну улогу у њеном организовању. После Лондонске конференције, у марту 1913, када је Косово, између осталог, ушло у састав Србије, Ђемали се успротивио таквој одлуци наводећи да се: „Косово уступа Србији не по праву националном, него по праву освајачком“ и да Арбанаси никада неће бити задовољни што су предати својим непријатељима.¹²

Иса Шаља, који је презиме променио у Бољетини, по селу у којем је рођен, у четрнаестој години се придружио Призренској лиги, која је прва промовисала идеју „Велике Албаније“. За време балканских ратова и Првог светског рата, предводио је качаке, албански герилски покрет, у борбама против краљевина Србије и Црне Горе.

За време Првог балканског рата Иса Бољетинац је организовао добровољачке одреде који су се жестоко сукобили са српским трупама приликом њиховог продора кроз Косово и Метохију. Примера ради, код Подујева се петнаест хиљада добровољаца под његовом командом супроставило Трећој српској армији која је наступала према Призрену. После победе над албанским добровољцима, Срби су ушли у Призрен и наставили наступање до обале Јадранског мора. Друго место на коме су се албански добровољци супроставили савезницама у балканским ратовима је Скадар.¹³ Иначе, Исо Бољетинац је остао упамћен по томе да је, када је Русија отворила конзуларно представништво у Косовској Митровици, 1902. године и за конзула поставила Григорија Шчербина, запретио да ће бити запаљена свака српска кућа која буде сарађивала са конзулатом.¹⁴

Ису Бољетинца је почетком 1916, на улазу у Подгорицу, убио мајор црногорске војске Никола Ђилас, када је Бољетинац с групом Албанаца хтео да опљачка Подгоричку банку. Овај догађај је најсликовитије описао Милован Ђилас у свом познатом роману Бесудна земља.¹⁵ Сто година

¹²Б. Оташевић, *op. cit.*, 188.

¹³За ове акције албански добровољци су имали снажну подршку Аустро – Угарске.

¹⁴Д. Батаковић, „Погибија руског конзула Г. С. Шчербина у Митровици 1903. године“, *Историјски часопис*, књига XXXIV, 310.

¹⁵И у том часу општег слома и расула на Подгорицу је насрнуо гласовити арбанашки јунак Исо Бољетинац (...) Исо није могао ни слутити за чету мог оца, која се није

касније, 10. јуна 2015. године, посмртни остаци Исе Бољетинца пренешени су и сахрањени у родном селу Бољетине, у општини Звечан, надомак манастира Соколица, на северу Косова. Церемонија сахране је кренула са Трепчиног стадиона уз слоган испраћаја: „Поново нам се вратио. Стриц Иса.“ Ово је била још једна у низу провокација косовско-албанских власти, после оне у Београду са дроном и заставом на којој је био његов лик.

2.2. Савремени контекст догађаја

Случај „дрон“ врло упечатљиво показује да је доживљај спортских такмичења, посебно када је реч о колективним спортовима, набијен емоцијама и да оживљава различита незадовољства. Ово се нарочито показује као тачно за међунационалне сукобе, јер се спорт јавља као непогрешив индикатор националне нетрпељивости. Спортски резултат у конкретном случају био је у другом плану, а један спортски догађај искориштен је као снажно средство спровођења великоалбанске политике и пропаганде, као и за снажење националног идентитета на основама те политике. Уз то, веза навијачког хулиганизма и радикалне деснице је антисоцијална – деструктивна идеологија, усмерена ка величању својих и негирању туђих вредности. Иначе, последњих сто година великоалбанска идеологија има тенденцију да се интереси једне нације остваре на рачун интереса друге нације или других нација. Поједини хрватски социолози упозоравају да фудбал на овим просторима, често служи политичке господаре, доминантно оне десно орјентисане.¹⁶ Посебно је присутно, насиљем пропраћено, истицање неких девијантних политичких идеологија (неофашизма, расизма, великоалбанског национализма) на многим фудбалским стадионима на Балкану. Такви догађаји контаминирају спортски и друштвени живот на овим просторима. Сукоби екстремних навијача имају обележја етничког ексклузивизма и национализма, што се врло често претвара у шовинизам – мржњу према припадницима другог народа.

растурила као остала војска (...) Борба са људима из Исовог бажибозлука није дуго трајала, упркос дивље храбрости коју су арбанаси испољили. Удар је погодио све његове најоданије следбенике. Били су побијени сви из непосредне Исове пратње, а остали су се разбежали. Погинуо је и сам Исо Бољетинац. Али се борио упорно и дуго, када је преостао сам на голој цести (...). Отац је узео његов велики пиштољ маузер, дршке изливене у срму, чувајући га као најдражу успомену. М. Ђилас, *Бесудна земља*, Нова књига, Београд, 2014.

¹⁶D. Lalić, *Nogomet i politika-Povjest i sufremenost međuodnosa u Hrvatskoj*, Faktura, Zaprešić, 2018, 71.

Политички екстремизам у фудбалу има сличне особине као у другим областима друштвеног живота, али политичке поруке које се шаљу путем спорта су продорније, па остављају већи одјек у јавности. Управо, због тога су албански екстремисти за овај инцидент изабрали међународну фудбалску утакмицу, а дрон су пустили са крова цркве која се налази уз само двориште Војне гимназије, те је и сам одабир места одакле је дрон пуштен и навођен носио одређену политичку поруку.

У конкретном случају организатори акције „Дрон“ су покушали да пошаљу неколико политичких порука. Прво, да је Србију као државу лако дестабилизovati и приказати светској јавности као нецивилизовану и нетрпељиву према различитостима. Друго, то је био покушај компромитовања безбедносних служби у Србији, из разлога што је неколико дана касније на војну параду у Београд дошао председник Русије, Владимир Путин. Наиме, жеља екстремиста била је да у светлу тренутних односа Русије и Запада, међународној јавности пошаљу поруку како руски председник долази на војну параду у државу која није способна да безбедно и успешно организује спортску приредбу каква је међународна фудбалска утакмица. Додатни политички проблем био је и тај што се инцидент догодио неколико дана пре заказане посете албанског премијера Едија Раме Београду, 22. октобра. Та посета је оцењена као историјска, због чињенице да је Рама први званичник Албаније који долази у Београд после 67 година (1947. у Београду је боравио Енвер Хоџа, као гост Јосипа Броза Тита). Долазак Раме посматран је као чин који треба да унапреди односе између две државе и успостави темеље будуће сарадње.¹⁷ Међутим, овај инцидент је изазвао негативне реакције спортске и политичке јавности у читавој Европи и још више заоштрио и онако компликоване односе између Срба и Албанаца.

Треће, то је била организована акција која је за циљ имала да се српска страна испровоцира и да због лоше организације фудбалске утакмице, а не због спортског резултата, буде дисквалификована с Европског првенства, у чему су у потпуности и успели. Премда су албански навијачи пре фудбалског дуела путем интернета слали бројне поруке да ће српску репрезентацију истерати из европског такмичења, организација меча је била изузетно лоша, а превентивне мере којима би се спречили инциденти, готово да нису постојале.

Многи светски медији сматрају да део одговорности за инцидент на овој утакмици сноси и Европска фудбалска унија (УЕФА), јер није раздвојила репрезентације у различите квалификационе групе, упркос дугогодишњим политичким тензијама између ове две државе.

¹⁷Б. Оташевић, *op. cit.* 189.

Инцидент који је изазвао прекид утакмице националних тимова Србије и Албаније представља преседан, пошто никада до тада нешто слично није виђено у свету фудбала. Овакав вид политичке провокације превазилази све фудбалске оквире и законе, а део одговорности за лошу организацију утакмице сноси и српска страна. Због тога је дисциплинска комисија Европске фудбалске уније у касније спроведеном поступку регистровала прекинуту утакмицу службеним резултатом 3 : 0 у корист Србије, али је истовремено српску селекцију казнила одузимањем три бода у квалификацијама за Првенство Европе. Такође, наредне две квалификационе утакмице у Београду, Србија је морала играти без публике, док су фудбалски савези Србије и Албаније морали платити новчану казну у износу од по 100.000 евра. Међутим, ову одлуку је у јулу месецу 2015. године оспорио Суд за спортску арбитражу у Лозани, који је наложио да се утакмица региструје 3:0 у корист албанске репрезентације, и да се, и поред тога, српској репрезентацији одузму три бода. Остале казнене мере које је изрекла УЕФА остале су исте. Без обзира на овако строгу казну због које се репрезентација Србије није пласирала на Европско првенство, за нашу репрезентацију казна је очекивана првенствено због навикачких нереда, бацања бакљи и других предмета с трибина, коришћења ласера, уласка навикача у терен и генерално слабе организације утакмице. Фудбалски савез Албаније кажњен је због одбијања националне екипе да настави прекинуту утакмицу, као и због приказивања недоличног транспарента.

2.3. Начин преношења поруке – симболика политичког екстремизма у спорту

О аутономији спорта од политике илузорно је говорити када се има у виду потенцијал симболичке комуникације који спортске приредбе носе са собом. Описани догађај јасно показује да је фудбал погодан за слање политичких порука путем употребе симбола. Према *Jeanu Chevalieru* и *Alainu Gheerbrantu*, једно од кључних својстава симбола је то да се они међусобно прожимају, односно да различите симболе „не раздваја никаква непропусна преграда: увек постоји могућност повезивања једног са другим“.¹⁸ Такво је прожимање на пример присутно у масовној употреби каталонске заставе на трибинама стадиона *Nou Camp* у последњих неколико година: раније уобичајене црвено-плаве заставе са грбом ФК Барселоне постале су на утакмицама тога клуба мање бројне од *Estalade*, жуто-црвеног барјака са белом звездом каталонских сепаратиста. Велика присутност тог политичког симбола на стадионима, који многи у Шпанији, а и на другим местима сада сматрају појавним обликом идеологије

¹⁸D. Lalić, *op. cit.* 189.

каталонског регионализма, у неком смислу и национализма, у тој држави изазива многа спорења. Наведени примери показују да стадиони нису никаква стерилна места: број људи који се на њима окупља може бити једнак броју становника једног града, те се на њима може наћи спектар најразличитијих политичких идеологија.

Велике промене друштвеног и политичког живота имале су у 20. и на почетку 21. века недвосмислено снажан утицај на однос спорта и политике на овим просторима. Као активни учесници тог односа јављају се и професионални фудбалери чије деловање је повезано са идеологијом као битним елементом политике. Утакмица одиграна 22. 06. 2018. године у Калињинграду, у Русији, на Светском првенству у фудбалу пример је спортског догађаја у оквиру кога су порушене границе етичког понашања у спорту. На тој утакмици репрезентативци Швајцарске Џака и Шаћири су постигнуте голове прославили показивањем албанског орла рукама што је била још једна у низу политичких провокација и промовисања идеја тзв. Велике Албаније. Оба репрезентативца Швајцарске су албанске националности и воде порекло из Гњилана (Џердан Шаћири) и из Коршумлије (Гранит Џака). Премда су играли за репрезентацију Швајцарске, ова два фудбалера искористила су прилику у мечу са репрезентацијом Србије да на националној основи вређају репрезентативце и навијаче Србије, што је очигледан пример повреде права на националној основи и гажења принципа *fair play*-а на коме се спорт заснива. Дисциплинска комисија Међународне федерације фудбалских асоцијација (ФИФА) одлучила је да фудбалере швајцарске поштеди забране играња и да их само новчано казни са по 10.000 швајцарских франака због контраверзног славља после голова датих на утакмици против Србије.¹⁹ Описани инциденти, и у вези са њима изречене казне, иду у прилог тези да је начело одвојености спорта од политичких утицаја, које је прокламовано бројним политичким документима међудржавних организација, а прописано и гарантовано многим општим правним актима међународних спортских организација, још увек само идеја чијем се остварењу тежи и која је тешко остварива у пракси.

3. НАВИЈАЧКО И ПОЛИТИЧКО НАСИЉЕ

Насилничко понашање екстремних навијача у многим европским земљама је раширена појава која изазива велику забринутост у јавности и врло често и на различите начине повезано је са политиком. С једне

¹⁹Извор интернет: <https://www.rts.rs/page/sport/sr/Rusija2018/story/2774/vesti/3181233/novcane-kazne-za-dzaku-sacirija-i-lihtstajnera.html>. 30. април 2019.

стране, забринутост јавности је оправдана, због очигледне и све веће присутности хулигана на спортским приредбама, а с друге стране, наведени друштвени проблем додатно се конструише као изразито опасан чему посебно доприносе иступи појединих утицајних политичара, медији и други актери спортских догађаја. Пренаглашавање ове врсте насиља је-сте знак манипулације којом се жели скренути пажња на вандале и хулигане и на тај начин померити истински проблем младих људи без запослења, који живе на ивици егзистенционалног минимума. Овome треба додати да неки политичари, спортски радници, новинари и други актери повезани са спортом, својим јавним наступима подстичу насиље, или пак својим политички условљеним оценама и прогнозама ометају реални увид у стварну природу навијачког насиља.

Поједини аутори сматрају да је насилничко понашање код већине младих навијача углавном ритуалне, симболичке природе, потврђујући такву своју аргументацију малим бројем страдалих (убијених или тешко телесно повређених) у навијачким сукобима у различитим деловима света.²⁰ Иако се са оваквом оценом насиља екстремних навијача не слажемо, на овом месту желимо да скренемо пажњу да симболичко навијачко насиље услед лошег обезбеђења спортских приредби, претеране употребе принуде од стране полиције, а посебно због одговарајућих друштвених и политичких услова, може се претворити у истинско насиље са најтежим последицама. Чини нам се да овакве тврдње најбоље потврђују нереди који су се десили 2012. године у Египту на стадиону *Port Said* на утакмици *Al Masry – Al ahry* у којима су погинуле 74 особе, а преко пет стотина је повређено. Суд је 2015. године једанаест учесника тих нереди осудио на смрт, а деветнаест на дугогодишње казне затвора.

Такође, сукоби екстремних навијачких група однели су десет људских живота у Републици Србији у периоду од 1999. до 2009, чиме је наша земља, према овом показатељу, на првом месту у Европи. Наведено истраживање показало је да је на сваких 136 дана убијен по један навијач у Србији, и да су све жртве и нападачи старости од 17 до 25 година.²¹ Тај тренд у Србији настављен је и после 2009. године, што сведочи догађај од 21. новембра 2014. године, када је смртно страдао Марко Ивковић, звани Јагода, навијач *Црвене звезде*, уочи кошаркашке утакмице Евролиге, између *Галатасараја* и српског клуба у Истанбулу. У Србији је број смртно страдалих навијача много већи од претходно наведеног броја и он је после 2009. године наставио да расте сличним интензитетом. Прави број смртно

²⁰D. Lalić, *op. cit.* 65.

²¹ Н. Ђурђевић, „Кривична одговорност за насиље и недолично понашање на спортским приредбама у Републици Србији“, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, год. 47, бр. 2, 2010, 286.

страдалих навијача је тешко утврдити, јер су припадници навијачких група у Србији често били укључени у вршење кривичних дела повезаних за злоупотребом дрога и другим тешким облицима криминала, због чега су се у многим случајевима преплитали навијачки и криминални мотиви обрачуна. Поређења ради, у периоду од 1996. до 1999. године у насиљу екстремних фудбалских навијача страдале су три особе у Енглеској, пет у Италији, а једна у Холандији.²² Због свега наведеног сматрамо да је насиље навијачких група у Србији озбиљан друштвени проблем који захтева интердисциплинарни приступ.

У једном истраживању спроведеном у Србији током 2012. године на узорку од 268 навијача фудбалских клубова *Црвене Звезде*, *Партизана* и *Рада* утврђено је да навијачи поменутих клубова у великој мери учествују на јавним скуповима неспортског карактера (митинзима политичких партија, штрајковима радника, скуповима против *Параде поноса*, „патриотским скуповима“ и томе слично). Испитаницима је понуђена могућност вишеструког избора. Могли су да заокруже све врсте скупова на којима су учествовали, па су и проценти израчунати у односу на врсту скупа а не у односу на број испитаника. Од укупног броја одговора, скоро трећина (30, 11%) односи се на учешће на скуповима против *Параде поноса*, затим (19, 06%) на патриотске скупове, (16, 57%) на митинге политичких партија, (2,49%) на штрајкове радника, (19,12 %) на „нешто друго“, док нешто више од петине одговора (22,65%) сведочи о неучествовању на скуповима који нису у вези са спортским приредбама. Ова тенденција је још присутнија када су у питању вође навијача и чланови најужег језгра поменутих навијачких група.²³ Ови одговори нису изненађујући, управо због тога што су екстремне навијачке групе често изманипулисане од стране политичких партија и одређених политичких структура, најчешће оних десно орјентисаних, у борби за наводне националне интересе. Коначно, они су чланови и симпатизери политичких партија и значајан део бирачког тела, а сведоци смо да вође навијача неретко добијају извесну заштиту од државне кривично правне реакције. Наши резултати су слични са истраживањем спроведеним у Италији по коме је две трећине италијанских ултра навијача признало да је учествовало у сукобима ван фудбалских дешавања.²⁴ С тим у вези је и једно онлајн (*on-*

²² E. Dunning, E. „Towards a Sociological Understanding of Football, Hooliganism as a World Phenomenon“, *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 8, No. 2, 2000, 146.

²³B. Simonović, S. Sokovic, S. Mijalković, S. Novović, B. Otašević, Using soccer fans for political purposes: Case Serbia, *Sport Science*, No.10. Suppl 1, 60-55.

²⁴A. Roversi and C. Balestri, Italian Ultras Today: Change or Decline? *European Journal on Criminal Policy and Research*, 2000. 8 (2), 186.

line) емпиријско истраживање, спроведено у Босни и Херцеговини (БиХ) из 2011. године, у коме је учествовало 156 пунолетних испитаника с простора БиХ, од чега 86 припадника женског, односно 70 мушког пола. Резултати истраживања показали су да се скоро половина од укупног броја испитаника слаже потпуно (15,4%) или делимично (33,3%) са тврдњом да политичари користе навијаче спортских клубова ради остваривања својих циљева, при чему је тачно једна трећина испитаника неодлучна. Истовремено, више од половине испитаника (55%) сматра да навијачи артикулишу поруке током спортских сусрета које политичари не смеју изрећи у јавном дискурсу из страха од губитка популарности. На основу изнетих резултата може се закључити да грађани навијаче виде као продужену руку политичких елита у БиХ.²⁵

Резултати истраживања спроведеног у Србији потврђују да је екстремним навијачким групама својствена хомофобичност, комбинована са тзв. *мачизмом* и светом традицијом *српског брака и породице*, као фундамента система вредности екстремних навијача. Хомофобичност навијачких група политизована је најчешће од стране десничарских политичких струја. Ову тезу најбоље илуструје насиље које су испољиле навијачке групе у последње две деценије у нашој земљи у покушају забране одржавања „Параде поноса“ у Београду. Најдрастичнији пример је из октобра 2010. године када је у вишечасовним сукобима полиције и демонстраната (углавном припадника екстремних навијачких група) повређено 150 људи, од чега 130 полицијских службеника. Хулигани су тада запалили седиште Демократске странке у Београду, разбили стакла на објекту Радио телевизије Србије у центру града, као и стакла на објекту Социјалистичке партије Србије и Либерално демократске партије, због тога што су подржавали и промовисали Параду. Запаљено је 11 полицијских возила, 3 ватрогасна возила, 2 аутобуса и 2 тролејбуса Градског саобраћајног предузећа, возила хитне помоћи, неколико приватних аутомобила, киоска и контејнера.²⁶ Последица овог догађаја је забрана одржавања „Параде поноса“ 2011, 2012, и 2013. године.

Такође, у нашој земљи навијачке групе су посебно активне и организоване и када су у питању јавни скупови које организују или на којима учествују „десничарске“ организације. Тада је њихово присуство изузетно запажено, с обзиром на бројност, агресивност, компактност и начин испољавања насиља. По овом наша држава није изузетак у Европи,

²⁵С. Марчић, „Насилно понашање навијачких група као средство политичке манипулације у Босни и Херцеговини“, у: Д. Вејиновић (ур.), *Насиље и спорт*, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, 2011, 233.

²⁶Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

познато је да су екстремни десничари у Италији заправо фанови *Вероне* (где је било јако упориште сепаратизма) и *Лација* (који је био омиљени клуб Мусолинија).²⁷

ЗАКЉУЧАК

Спорт, политика и насиље су чврсто повезани и ту везу је тешко прекинути с обзиром на то да она постоји од давнина. Политика ће и даље емитовати своје импулсе не само на свет навијача већ и на друге области друштвеног живота и целокупан систем спорта. Традиција повезаности политике и спорта тешко замире, а покушаји да се политика и спорт у потпуности одвоје наилази не само на отпор политичара, већ и на отпор појединих спортиста и спортских радника, који везу спорта и политике виде као нужно зло које у кризним временима даје могућност спортским организацијама да се приближе разноврсним државним фондовима и пронађу материјална средства за свој опстанак и рад. Но без обзира на све до сада речено, треба нагласити да узајамна блискост актера та два поља не мора бити штетна, у неким приликама, примера ради код међународних успеха репрезентације, спорт позитивно делује на политику, а и политика помаже спорту да оствари своје друштвено повезујуће потенцијале, који су често у служби политике.

Међутим, савремена збивања везана за међусобни однос спорта и политике, у великој мери су условљена, директно или индиректно друштвено политичким збивањима која су се дешавала и још увек се дешавају на овим просторима. Спортски догађаји су позорнице на којима се узвикују екстремистички поклици и на којима парадиреју екстремистичке паролe из четрдесетих година прошлог века, којима се покушавају поравнати стари рачуни. Поједини политичари и спортски радници јавно истичу своје „родољубље“, и у том смислу често баратају идеологијом национализма, која им служи као димна завеса помоћу које лакше приступају издашним резервоарима профита и моћи, који у спорту постоје. Такође, политичке елите манипулишу навијачким групама и захваљујући њима каналишу дистрибуирање дозираних политичких порука, које се не могу јавно изрећи без последица по сопствену политичку позицију. Комуницирање и деловање екстремних група навијача је разноврсно и по начину и по садржају, али се чини најчешће у служби власти, идеологије и других битних елемената политике. У тим ситуацијама се често испољавају различити облици насиља (најчешће вербално, али и физичко) што привлачи пажњу јавности како у нашој земљи, тако и у иностранству.

²⁷R. Guilianotti, R., *Football – a sociology of the global game*, Policy Press, London, 2000, 135.

Интерес јавности се посебно појачава када је то насиље повезано са политичким екстремизмом.

ЛИТЕРАТУРА

Божовић, Р., *Лексикон културологије*, Агенција „Матић“, Београд, 2006.

Батаковић, Д., „Погибија руског конзула Г. С. Шчербина у Митровици 1903. године“, *Историјски часопис*, књига XXXIV, 308 – 325.

Билас, М., *Бесудна земља*, Нова књига, Београд, 2014.

Ђурђевић, Н., „Кривична одговорност за насиље и недолучно понашање на спортским приредбама у Републици Србији“, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, год. 47, бр. 2, 2010, 285-308.

Марчић, С., „Насилно понашање навијачких група као средство политичке манипулације у Босни и Херцеговини“, у: Д. Вејиновић (ур.), *Насиље и спорт*, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, 2011, 224–238.

Оташевић, Б., „Насиље на спортским приредбама“, ЈП Службени гласник, Београд, 2015.

Скемблер, Г., *Спорт и друштво*, Клио, Београд, 2007.

Шупут, Д., „Остварење начела одвојености спорта од политике – проблем примењивости правних норми“, *Правни живот*, 9/2014, 513 – 523.

Guilianotti, R., *Football – a sociology of the global game*, Policy Press, London, 2000.

Dunning, E., „Towards a Sociological Understanding of Football, Hooliganism as a World Phenomenon“, *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 8, No. 2, 2000, 141-162.

Lalić, D., *Nogomet i politika-Povjest i sufremenost međuodnosa u Hrvatskoj*, Faktura, Zaprešić, 2018.

Merkel, U., “Football Identity and Youth Culture in Germany”, in G. Armstrong and R. Giulianotti (eds) *Football Cultures and Identities*, Macmillan, London, 1999.

Offe, C., *Der Tunnel am Ende des Lichts*, Erkundungen der politischen Transformation in Neuen Osten, 1994.

Roversi A. and Balestri C., Italian Ultras Today: Change or Decline? *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8(2), 2000, 183-199.

Simonović, B., Sokovic, S., Mijalković, S., Novović, S., Otašević, B.: Using soccer fans for political purposes: Case Serbia, *Sport Science*, No. 10, Suppl 1, 2017, 60-55.

Cashmore, E., *Making Sense of sports*, Routledge, London, 2005.

Интернет:

<https://www.rts.rs/page/sport/sr/Rusija2018/story/2774/vesti/3181233/novsane-kazne-za-dzaku-sacirija-i-lihtstajnera.html>. 30. април 2019.

Božidar OTAŠEVIĆ, PhD

Assistant Professor, University of Criminal Investigation and Police Studies

Saša ATANASOV, PhD

Assistant Professor, Faculty of Law Priština, Kosovska Mitrovica

Zdravko GRUJIĆ, PhD, Assistant Professor

Assistant Professor, Faculty of Law Priština, Kosovska Mitrovica

POLITICAL EXTREMISM IN SPORT

Summary

The aim of this paper is to analyze the interrelationships between sports and politics, with particular reference to the abuse of sports for political purposes and for promotion of the ruling elites, as well as the reexamination of the influence of fan groups on political and social events at the beginning of the 21st century. An analysis of development of interrelations of the sport and politics unequivocally provides the basis for conclusion that politics, in various regimes and situations, often engages in socially important aspects of sports, both in this region and in the whole world. But, vice versa, that clubs, fan groups and other sports actors often had very important role on relations and events into politics.

In some dynamic periods, primarily during social and economic crises, or wars, this connection was particularly expressed. The results of this research further shows that fan groups in the Republic of Serbia, and in the region, also participate in public meetings that have a political, rather than a sports background, and that they propagate different extremist views and ideas.

Keywords: *sport, politics, ideology, extremism, fan groups.*